

Aranyló rongylabda

Fragmentumok a magyar foci virágkoráról

Napjainkra a futball – igazodva a körülötte lévő világhoz, vagy éppen formálva azt – globalizálódott. A labdarúgás világméretű, óriási üzlet, jól eladható médiaesemény, amely hatalmas reklámhordozó szereppel bír; hiszen a foci töretlen népszerűsége miatt hétről hétre világszerte százezreket, milliókat csábít a stadionokba, és ültet le a televízió képernyője elé.

Miből is fakad e játék halhatatlansága? Abból, „hogy a labda minden irányban szabadon mozog, és úgyszólván magától művel meglepő dolgokat.”, s ezáltal fokozottan érvényes rá, hogy „a játészó maga fölött álló valóságként tapasztalja a játékot” (Gadamer, 1984, 137. o., 141. o., idézi: Fodor, 2007). A futball olyan (a játékban való) föloldódást kínál az individuum számára, amely – ha ideiglenesen is – felfüggeszti „a világhoz mint valamiféle tárgyhoz való viszonyulását” (Fodor, 2007); ha úgy tetszik, a foci (lesz) a totális világ.

Mennyire megközelíthető a foci totális világa, amely kevesek játéka és milliók témája? Felvetődik a sportról szóló beszéd legitimitásának kérdése, az a paradox helyzet, amiről Bourdieu (2002) értekezik, hogy „azok az emberek, akik gyakorlati oldaláról ismerik a sportot, általában nem tudnak beszélni róla; ezzel szemben azok, akik tudnának róla beszélni, a gyakorlatban nem ismerik a sportot. Bourdieu szerint ugyanis »a sporttevékenységek azok közé [a gyakorlatok közé] tartoznak, ahol a megértés a test által történik«. A foci esetében például nincs egyértelmű elmélet, amely világosan előírná, hogy egy adott helyzetben mi lehet az optimális döntés. A fociról szóló beszéd sajátos kapcsolatban áll a »néma tartományokkal«, az elmondhatatlannal” (Bakcsi, 2007).

Sajátos a helyzet a magyar labdarúgást illetően. Rése ugyan a globális folyamatnak, de sodródó, jelentéktelen és nem meghatározó szereplője annak, pedig nem egészen hat évtizede még nagyon is az volt. A futballról szóló beszédnek nemcsak a fent említett elmondhatatlannal kell megküzdenie, hanem a vereség, az aranykor elvesztésének a problémájával is. Ráadásul azzal a kettősséggel is szembe kell nézni, hogy ez az aranykor időbeni átfedésben áll a Rákosi-érával, amely a sportban a „szocializmusnak a kapitalizmussal szembeni felsőbbrendűségét” kívánta bizonyítani. Míg az Aranycsapat sikereivel az ország egy emberként tudott azonosulni, addig a diktatúra jóval összetettebb reakciókat váltott ki. A futballal önmagában, de az imént említett vetületeivel még inkább, olyan történelmi, szociológiai, szociálpszichológiai kérdések merülnek fel, amelyek alapján nem véletlen, hogy a magyar irodalom tematikájában olyan fontos szerepet játszik a foci (Ottlik, Mándy, Mészöly, Esterházy, Kukorelly, Darvasi).

Magyarországon a futballt már a 20. század elején is „ugyanúgy játsszák az elitgimnáziumokban, mint a szakképző intézetekben vagy a kadétiskolákban, a falvakban vagy a nagyvárosok legkülönbözőbb negyedeinek terein (még ha ez gyakran mezítláb és egyértelmű szabályok híján történik is)”. Ez is mutatja a labdarúgás – a szó többszörös értelmében vett – tömegsport jellegét, a játék demokratikus-meritokratikus voltát (Hadas és Karády, 1995).

Minket a magyar labdarúgás aranykora érdekel. Az az időszak, amikor 1950 és 1954 nyara között megszakítás nélkül 31 győzelmet aratott a magyar válogatott, közte a híres wembley-i 6:3, vagy a budapesti visszavágó, ahol 7:1 arányban múltuk felül az angolokat. A sorozatot éppen a világbajnoki döntő elvesztése szakította meg, amikor Bernben 1954. július 4-én vereséget szenvedtünk az NSZK együttesétől. Ez a mérkőzés Magyar-

országban rendszerellenes tüntetéseket váltott ki, az NSZK pedig futballeufőriába került: számára a győzelem „az első nemzetközi súlyú szimbolikus aktus, amely egyértelműen a világháborúban súlyosan sérült német nemzeti nagyság- és identitásigény kielégítését célozza” (Hadas és Karády, 1995).

Megközelítésünk nem sporttörténeti jellegű, bár nem nélkülözi annak szempontjait, eredményeit, és nem is politikátörténeti kiindulású, bár nagymértékben támaszkodik arra. Vizsgálódásunk a társadalomtörténeti folyamatokra, s azon belül a kisközösségek formálódására, a nevelés-nevelődés problémájára fókuszál. Amikor tehát fölteszük a kérdést: „Hogy tudott egy kis ország egy ilyen népszerű sportág világhírességévé válni?”, akkor a sok-sok tényező közül azokat vesszük szemügyre, amelyek a társadalom belső mozgásából adódnak.

Honnan, milyen kisközösségekből rekrutálódott ennyi kiváló labdarúgó a korban? Milyen közösségformáló folyamatok érvényesültek?

A magyar foci aranykora szinte megegyezik a rákosista diktatúra időszakával, amikor a politikai berendezkedés éppen felszámolta a kisközösségeket, és a sportot is államosította. Az 1949-re kialakult magyar rendszer a totalitarizmus összes jegyét magán viselte, s az egypártrendszer hivatalos ideológiájával az emberi élet minden szféráját szabályozni kívánta (Romsics, 2005, 337–338. o.). A társadalom struktúrái azonban mélyebben szerveződnek annál, hogy a politikai változások hirtelen és teljes mértékben átalakítsák azokat. Igaz, hogy a foci „a totalitárius rendszerek belső legitimációjára is kiválóan alkalmas, hiszen e sport nagy tömegeket vonzó, látványos megnyilvánulásai kivételes lehetőséget biztosítanak az érzelmek és érzületek spontán nyilvános kifejeződése számára, s ezáltal szinte szükségszerűen válnak kollektív identitásképzetek hordozóivá” (Hadas és Karády, 1995). A Rákosi-rendszerben elért világsikerek azonban nem a semmiből keletkeztek, nem is a szocialista eszme vívmányai, hanem nyomon követhető előzmények eredményei.

Ezekből az előzményekből próbálunk néhányat felvillantani. Két labdarúgó, Puskás Ferenc, az Aranycsapat kapitánya és Deák Ferenc, az örökös gólkirály, valamint szülőhelyük, a két szomszédos település, Kispeszt és (Pest)Szentlőrinc történetének egy-egy részletén keresztül próbáljuk bemutatni, hogy milyen (hajszál)gyökerekből táplálkozott a magyar foci világsikere. A két település (legalább) két focicsapatot is jelent: Puskás oldalán a KAC (Kispesti Atlétikai Club), míg Deák oldalán a SZAC (Szentlőrinci Atlétikai Club). A két klub közel azonos időben jött létre: a SZAC-ot kereskedők, iparosok, köztisztviselők ala-

A futballról szóló beszédnek nemcsak a fent említett elmondhatatlannal kell megküzdenie, hanem a vereség, az aranykor elvesztésének a problémájával is. Ráadásul azzal a kettősséggel is szembe kell nézni, hogy ez az aranykor időbeni átfedésben áll a Rákosi-érával, amely a sportban a „szocializmusnak a kapitalizmussal szembeni felsőbbrendűségét” kívánta bizonyítani. Míg az Aranycsapat sikereivel az ország egy emberként tudott azonosulni, addig a diktatúra jóval összetettebb reakciókat váltott ki. A futballal önmagában, de az imént említett vetületeivel még inkább, olyan történelmi, szociológiai, szociálpszichológiai kérdések merülnek fel, amelyek alapján nem véletlen, hogy a magyar irodalom tematikájában olyan fontos szerepet játszik a foci (Ottlik, Mándy, Mészöly, Esterházy, Kukorelly, Darvasi).

pították 1908-ban, két évvel azelőtt, hogy Szentlőrinc önálló nagyközséggé alakult volna. (1) A Kispesti Atlétikai Club – némi nehézség után – 1909. augusztus 4-én jött létre. (2) A lőrinci és a kispesti klub is több szakosztállyal működött, de mindkettőben a labdarúgás volt a legnépszerűbb, itt rendelkeztek a legnagyobb utánpótlással.

A két szomszéd településen a társasági, kulturális életet a vendéglők, kávéházak, mozik mellett a sportegyesületek klubjai jelentették. Az egyesületi élet a közösségi lét egyik fontos színtere volt: bálakat, kirándulásokat, estélyeket rendeztek, egyrészt azért, hogy a klub gazdasági hátterét biztosítsák, másrészt, hogy a tagok összetartozását erősítsék. Az egyesületeken keresztül erős lokális identitástudat alakult ki. „E lokális identitás-elemek köré azonban már igen korán egyéb jelentéstartalmak épülnek, melyek a nem pontosan körülhatárolt, de az érintettek által mégis viszonylag jól érzékelt kollektív társadalmi azonosságtudat centrumát képezik.” (Hadas és Karády, 1995)

Deák 1922-ben, Puskás 1927-ben született, mindketten hasonló társadalmi réteghez tartoztak, a kispolgársághoz. „Kispolgárnak a szó legigazibb értelmében a segéd nélküli és a legföljebb 3 segédet tartó iparos számított a Horthy-korban. E társadalmi csoport fontos vonása volt a kisszerűség, a szűkösség, valamint a szegénység.” Megfigyelhető az is a korban, hogy a kispolgár iparosok „a helyi Iparoskör vagy a Katolikus Legényegylet keretei között szerveződnek szorosabb közösségbe”, ami kettős értelemben erős köteleket biztosított számukra (Gyáni és Kövér, 2006, 299. o.). Egyfelől azokat a családokat is integrálta, amelyek helyzetüknél fogva már kispolgárnak sem igazán számítottak, másfelől ez az elkülönülés a parasztgazdákkal szembeni felsőbbiségérzésnek adta meg az alapját. A Deák és a Puskás (Purczeld) család „a létszámában roppant dinamikusán gyarapodó foglalkozási csoport”, az altisztek rétegéhez sorolható. „Az 1930-as mobilitási statisztika tanúsága szerint az altisztté válás mindenekelőtt a parasztság leszármazottai előtt nyitotta meg a fel- és a kiemelkedés útját” (Gyáni és Kövér, 2006, 304–305. o.): az altisztek „viszonyainkhoz képest magas (!) 120–180 P-s jövedelmük mellett, igen gyakran házfelügyelők is” – jegyezte fel az iskolaorvosként tevékenykedő Németh László, aki felfigyelt e réteg iskolai affinitására (Németh, 1943, 31–32. o.).

Puskás apja edző volt a KAC csapatánál, míg Deák apja házimesteri teendőket látott el a IX. kerületi Tompa utcában, majd a Viola utcában, innen került Szentlőrincre, az Állami telepre (3) 1922-ben. A sváb családból származó Öcsinek egy lánytestvére volt, Bambának négy, valamint kettő fivére, az ő anyja a Felvidékről költözött Budapestre, az apja Kalocsáról. A két család közös vonása az is, hogy a férfiak egyik kedvenc időtöltése az ulti volt.

Deák Bamba futballistakarrierje nehezebben indult, mint Puskás Öcsié. Deák – nagy termete miatt – kapusként kezdte labdarúgó-pályafutását, de egyszer úgy fejbe lőtték a labdával, hogy elájult, és a szülei eltiltották ettől a sporttól. A SZAC egyik futballistatorzóján, amelyen hivatalosan nem vett részt, csak a kapu mögül lövöldözte vissza a célt tévesztett labdákat, felfigyeltek rúgótehetségére. Berkessy Elemér (4) edzőnek és Danninger Jánosnak, a csapat mecénásának sikerült elérnie, hogy Bamba újra futballozzon, immár középcsatárként. Az edzések után Berkessy, majd az utóda, Kohut Vilmos (5) külön is foglalkozott Deákkal, hogy különböző szövegekből találja el a kaput s minél távolabbról. Ennek eredménye lett, hogy Bamba hihetetlen gólerős csatárrá vált, amit a Guinness-rekordja (6) is bizonyít.

Öcsi is jó kezekben volt, hiszen az edző apa nemcsak a pályán elsajátítható trükkökre tanította meg a fiát, hanem kellően motiválta is. Mikor dicsérték előtte a fia tehetségét, és arról faggatták, hogy milyen jövőt jósol neki, csak legyintett, mondván, Öcsi nem szeret futni. Ez annyira nyomot hagyott az ifjú Puskásban, hogy minden alkalmat megragadott, hogy fusson: futott fától fáig, futott az iskolába, versenyre kelt a villamossal (Almási, 2009).

Mindketten rengeteg időt töltöttek el a focival, kezdetben a grundokon, ahol rongylabdával üzték ezt a sportot. Kiváló ügyességre tettek szert a rongylabdakészítésben, amelynek háttérében egy-egy anyai sikoly és hatalmas leszidás is állt, hiszen mindig az anyai harisnyakészlet bánta a fiúk focikedvét. Később már igazi bőrlabdával folyt a játék az egyesületük kölyök, ifi-, tartalék-, illetve nagycsapatában. Öcsinek és Bambának lételeme volt a góllövés. Puskás később úgy nyilatkozott erről, hogy „minél több gólt rúgysz, annál jobban érzed magad” (*Almási*, 2009).

Deák 1941-ben mutatkozott be a SZAC felnőttkeretében, amely akkor az NB III-ban játszott. Öcsi már 15 évesen, 1942-ben bekerült a KAC (akkori nevén a Kispesti FC) nagycsapatába, amely a bajnokság első osztályában szerepelt. A SZAC – Bambának is köszönhetően – hamarosan feljutott a másodosztályba, amelynek keleti csoportjában az 1943–44-es szezonban az első helyen végzett. (7)

Bár a két fiatalember életében minden a fociról szólt, azért a meccsek és edzések között szívesen szórakoztak. Szívesen jártak moziba és gyakoriak voltak az ulipartik, amelyeket ugyanolyan elszántan és győzelemre törően játszottak, mint a focit. Akár a családban, akár a játékosársakkal verték a blattot, 10 filléres alapon játszottak, de a nyeremény mindig az asztalon maradt, azt közösen költötték el (*Horváth*, 2009). Puskás annyira szeretett ultizni, hogy amikor 1956 után a Real Madridhoz került, ott is megtanította a játékosársait kártyázni.

Deákék mulatni is szerettek, többnyire fröccsöt ittak, s mivel minden kocsmában, vendéglőben szívesen látták őket, egy-egy este többre is betértek. Szívesen beszélgettek az egyszerű emberekkel, és ez akkor is megmaradt, amikor országosan ünnepelt játékosok voltak. A hétköznapi vendég egyenesen kereste a lehetőséget, hogy szóba elegyedjen a hírességekkel. Ezeknek a „találkozóknak” többféle konnotációja is lehetett az egyszerű ember szemszögéből: (1) úgy érzi, hogy a híresség fényéből valamennyi rávetül, (2) „földijeként” a másik dicsősége részesének érzi magát, (3) mint szurkoló veszi megtiszteltetésnek, hogy a csapat egyik kiválóságával beszélgethet, (4) a ’közülünk való, s milyen sokra vitte’ népmesei érzete keritheti hatalmába, (5) a rendszer ideológiáját is hiheti: „az érdemelv szerinti kommunista mobilitás határtalanságát” (*Hadas és Karády*, 1995).

A vendéglősök gyakran gratízs adták az italt Öcsiéeknek, a focisták meg gyakran gavaléron fizettek, így jól kiegyenlítették egymást. A jó kapcsolatot a játékosok és a vendéglősök között az is mutatja, hogy a két település vendéglátói futballban is összemérték tudásukat. Az egyik ilyen meccs Deák Ferenc bíraskodása mellett zajlott 1946-ban a SZAC-pályán, amikor a hazaiak 8:4 arányban győztek. A bevételt a csapatok felajánlották a kispesti szülőotthon segélyezésére (*Szabad Lőrinc*, 1946. július 14.).

A Kispest az 1930-as évek közepén-végén rendre ott található a nemzeti bajnokság első hat helyezette között. Néhány év gyengébb szereplés után 1945-től hasonló eredményeket ért el, míg a SZAC, amely csak ekkor került az első osztályba (8), az 1948/49-es évadban tudott egy hatodik helyezést megszerezni. A kispestiek aztán az 1949/50-es szezontól 1955-ig – két kivételtől eltekintve – kibérelték a bajnoki trónt (*Hadas és Karády*, 1995). Ekkor a KAC együttesét Budapesti Honvédnak hívták, a szomszéd település (illetve már kerület!) csapatát pedig Budapesti Postásnak.

Miért vesztette el a nevét e két nagy múltú gárda? Milyen változások történtek a politikában, a sportban?

1949-ben az elfogadott alkotmányban rögzített parlamenti rendszer helyett a valóságban a pártállami irányítás, az élet minden szféráját politikával átítató diktatúra vette kezdetét. A közigazgatás szerveit szovjet mintára átalakították: a tanácsrendszer bevezetésével módosult az ország megyei beosztása (*Romsics*, 2005, 339–340. o.), és Budapest is bővült: 1950. január 1-jével lett Pestszentlőrinc (Pestimrével együtt) a főváros 18., Kispest pedig a 19. kerülete.

A totális állam elsőrendű feladatának tartotta a magántulajdon kisajátítását. Az államosítás következtében „a klubok addigi támogatói elvesztették a vagyonukat”, s így a társadalmi egyesületek anyagilag ellehetetlenültek. A korábbi „vezetőket adminisztratív, erőszakos eszközökkel eltávolították”. A sportegyesületek átalakítása tömegszervezeti alapokon történt, és a klubok összevonása alkalmat adott a politikai tisztogatásra. A sportélet átszervezése kiterjedt – a munkásság mellett – a parasztságra, a tanulókra (9) és a fegyveres testületekre is (Horváth, 2003, 21–23. o.).

1950 február 20-án hétfőn adta hírül a *Népsport*, hogy a SZAC beolvadt a Postásba: „A SZAC vasárnap délelőtt ünnepélyes keretek között rendkívüli közgyűlést tartott, amelyen kimondták, hogy a SZAC beolvad a Postás SE-be. A közgyűlésen megjelent Sebes Gusztáv, a SZOT sportosztályának vezetője.” A két szociáldemokrata kötődésű egyesület pozíciója már akkor gyengült, mikor az MSZDP 1948-ban föladta saját (sport) politikai arculatát, és megszüntette a Barátság Sportközpontot (Szabó, 1999, 103. o.).

Alig két héttel később arról lehetett olvasni, hogy a Kispest (KAC) jogutódja a Budapesti Honvéd SE, a Magyar Néphadsereg futballcsapata lett. A kapcsolódó ünnepségen Sólyom László altábornagy azzal fordult a labdarúgókhoz: „Ti nem csak egyszerű sportolók vagytok, hanem katonák is” (*Népsport*, 1950. március 9.). A fegyveres erők – mint egy állam az államban – a sport területén kivételes lehetőségekkel rendelkeztek. Létre-hívták sportközpontjaikat (Honvéd, Belügyi) egyesületeik központi irányítására. Nem nagyon törődtek az utánpótlás nevelésével, hiszen könnyen elérhették, hogy hozzájuk kerüljenek a legjobb sportolók (Horváth, 2003, 23. o.).

Az, ami a SZAC-cal és a KAC-cal történt, nem volt egyedülálló. Része volt annak a nagyszabású átszervezési folyamatnak, amelynek során szakszervezeti alapon rendezték át a klubokat. Nem kerülhették el a sorsukat az olyan nagy múltú egyesületek sem, mint az MTK vagy az FTC. Az utóbbi az ÉDOSZ (Élelmezési Dolgozók Szakszervezete) SE-vel tartott egyesülési közgyűlést, míg az MTK új néven Textiles szakszervezeti sportegyesületté alakult (*Népsport*, 1950. február 24.). (10)

A sport vezetése is állami kézbe – lényegében a hatalmat gyakorló trojka kézi vezérlése alá került. Egy tollvonással töröltek el múltat, hagyományokat. A csapatok nevének, egyesületi színeinek hatalmi szóval történő megváltoztatása mögött a tradíciók megszakításának szándéka állt. A pártállam minden téren igyekezett a kisközösségeket gyökereiktől elvágni, az önszerveződő társulások helyébe a felülről irányított és kontrollált mozgalmakat állítani, mert minden közösség, szerveződés, amely nem a párt által volt irányított, veszélyesnek minősült.

A *Népsport* idézeteket közölte Rákositól, hogyan látja ő a sportot. Az összeállítás bevezetése így fogalmazott: „Rákosi Mátyás rajta tartja a kezét az egész magyar élet ütőerén. Szereti, és jól ismeri a sportot is. Egy-egy megjegyzése nagy gazdagodást jelent sportunk eszmevilágában.” (*Népsport*, 1950. március 10.)

Érdekesen alakult a két szomszéd klub, a KAC és a SZAC – új nevek alatt futó – története. A rendszer vezetői a legjobb játékosok átirányításával „a mindenkori magyar futballtörténelem legjelentősebb együttesét” hozták létre: „a Honvéd (11) az adott időszakban valószínűleg a világ legjobb csapatának tekinthető” (Hadas és Karády, 1995). Az együttes sikert sikerre halmozott, lényegében ők adták az Aranycsapat gerincét. (12) Puskás, a „száguldó őrnagy” játékát elismerő szavakkal emlegették, ő lett a nemzeti tizenegy csapatkapitánya.

Jellemző adat, hogy 1953 és 1956 között Magyarországon csaknem 147 ezer (!) leigazolt futballista volt, az alapfokú bajnokságokban játszóknak figyelembe vétele nélkül (Antal, Sass és László, 1972, 243. o.). Nyilván még sok tízezret tett ki azok száma, akik egyesületeken és bajnokságokon kívül rúgták a labdát. A leigazolt játékosok sokasága mindenestre arra utal, hogy a korszak hivatalos idoljai (sztahanovista munkás, katona, sportoló) közül a sportoló volt a leginkább elfogadható a fiatalság számára. Sokan vágytak arra,

hogy az élsportolással járó kiváltságokban (utazás, jó fizetés, egyéb engedmények) részesülhessenek.

Másképp alakult Deák és a SZAC sorsa, mint Puskásé és a Honvédé. A gólvágó még 1947-ben átigazolt az FTC-hez. Ezt a lépést kifejezetten támogatta a lőrinci csapat mecénása, Danninger János, aki azóta egyengette Deák útját, amióta a SZAC-hoz került. Maga mellé vette, fiaként szerette, a hentesmesterséget tanulhatta ki nála a fiú. Danninger belátta, hogy Bamba karrierje a Fradiban magasabbra ívelhet, ezért őszintén támogatta, de igyekezett minden előnyt kihasználni, ami a kitűnő középcsatár átengedéséből származhatott. Innen datálódik, hogy az Üllői úti pálya adott otthont a SZAC-meccseknek is, mivel a sajátjuk nem volt alkalmas első osztályú mérkőzések lebonyolítására. A bevételből is kapott a csapat egy meghatározott részt, ami javította a klub nem túl fényes költségvetését. A játékosokat is felvillanyozta, hogy 20–30 ezer ember előtt játszhatnak (Horváth, 2009). Ráadásul sikerült helyettesíteni a távozott középcsatárt. Magyar Aladár a Veszprémi TC-től került a SZAC-hoz 1947 őszén. Nem kisebb feladat állt előtte, mint Deák Ferenc posztját átvenni. Olyan jól sikerült a beilleszkedése, hogy 129-szer játszott a csapatban. Később úgy emlékezett vissza, hogy társai és a szurkolók lőrinci „benszüzlöttként” kezelték (Negyedi és Hegedűs, 1988). Ez az epizód is azt a jó csapatszellemet – a focisták és a drukkerok között egyaránt – mutatja, amely segítette, hogy a messziről jött játékosok is megtalálják a helyüket az együttesben.

Az 1950-es év klubokat érintő átrendeződése újabb csavart hozott a SZAC Üllői úti szereplésébe. Míg a Fradi, beolvadva az ÉDOSZ-ba, új néven és új színekben, piros-fehérben lépett pályára, addig a SZAC az eredeti kékfekete helyett a Postás fehér-zöld szerelésében játszotta meccseit. A szurkolók „kis Fradiként” nevezték és szerették a csapatot.

Hogy mi mindent jelent a „kis Fradi” elnevezés? A magyar futballt kezdetektől az 1888-ban megalakult MTK (Magyar Testgyakorlók Köre) és az 1899-ben létrejött FTC (Ferencvárosi Torna Club) oppozíciója jellemezte. Míg az MTK belvárosi és nagypolgári együttesnek számított, addig az FTC-t egyfajta külvárosi plebejus futballcsapatnak tekintették. Mivel „csaknem harminc éven keresztül (az Újpest 1930-as bajnokságáig) ez az egyetlen csapat, amely érdemben is beleszólhat az első helyért folytatott versengésbe, a »külvárosi népiséggel« azonosuló társadalmi csoportok tagjai szinte szükségképpen válnak Fradi-drukkerékké. [...] Az is természetes, hogy egy futball iránt érdeklődő vidéki ember az általában alsóbb szintű bajnokságban játszó helyi csapaton kívül valamelyik fővárosi csapatnak is drukkol. A fővárosi csapatok által hordozott társadalmi konnotációk ismeretében pedig szinte természetes, hogy a vidéki szurkolók túlnyomó többsége is Fradi-drukker lesz.” (Hadas és Karády, 1995)

A „kis Fradi” elnevezés az ősi SZAC-drukkerekben is pozitív érzést keltett. Azt viszont nagy felháborodást váltott ki a Fradi-táborban, hogy Deák Bamba 1950-től az

Jellemző adat, hogy 1953 és 1956 között Magyarországon csaknem 147 ezer (!) leigazolt futballista volt, az alapfokú bajnokságokban játszóknak figyelembevétele nélkül. Nyilván még sok tízezret tett ki azok száma, akik egyesületeken és bajnokságokon kívül rúgták a labdát. A leigazolt játékosok sokasága mindenesetre arra utal, hogy a korszak hivatalos idoljai (sztahanovista munkás, katona, sportoló) közül a sportoló volt a leginkább elfogadható a fiatalság számára. Sokan vágytak arra, hogy az élsportolással járó kiváltságokban (utazás, jó fizetés, egyéb engedmények) részesülhessenek.

Újpesti Dózsában folytatta labdarúgó-pályafutását. Azért is vették nagyon rossz néven, mert alig három évvel ezelőtt még házra gyűjtöttek a csatár számára, hogy biztosan a Ferencvároszhoz jöjjön.

A közönség nem tudhatott arról, hogyan állította az ÁVH kényszerválasztás elé a „gólgyáros” Deákot, akinek volt még jó néhány fényes meccse az új csapatában, de a válogatottba már nem tették be. (13)

Jegyzet

(1) A település 1936-ban kapott városi rangot. Ekkor már egy tucaa sportegyesület működött a területén.

(2) <http://www.kispest.hu/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=12129&cntnt01returnid=150>

(3) A telep önálló gondnoksággal rendelkezett, ott foglalkoztatták bognármesterként Deák Dezsőt, Bamba édesapját.

(4) Becenevén „Jegyenye”, a Ferencváros válogatott balfedezete volt.

(5) „A Ferencváros korábbi legendás hírű, sokszoros válogatott balszélsője, aki szintén a SZAC-ban kezdte pályafutását, és akiről elnevezték a »Kohut-szögből« lött gólokat, hiszen hatalmas erejű bombáival a legélesebb szögből, olykor a partvonal és az alapvonal közeléből, képes volt megzörgetni a legjobb kapusok hálóját is.” (Pongrácz, 1992)

(6) Deák a Fradi színeiben az 1948–49-es bajnokságban 30 meccsen 59-szer talált a kapuba.

(7) A foci felől nézve az az érzésünk támadhat, hogy alig volt érzékelhető a 2. világháború Magyarországon: végig megrendezték a bajnokságot, amely csak 1944 őszén szakadt félbe, hogy aztán 1945 tavaszán újra folytatódjon. Ugyanakkor számtalan egyéni tragédián keresztül jelen volt a háború, hiszen a nyilasok az utolsó tartalékokat is besorozták, köztük sok futballistát is. Így került 17 évesen a frontra, majd hat évi szovjet hadifogságba a későbbi válogatott, Raduly József is (Horváth, 2009).

(8) A SZAC tréningjei 1945 áprilisában kezdődtek el, s a hónap közepén már barátságos mérkőzéseket játszottak közeli csapatokkal. Az áprilisi játszmákat zsír-liszt meccseknek is nevezték a győztes csapatnak

járó jutalom alapján. Egy zsák liszt vagy egy bödön zsír a korban nagy nyereeménynek számított, hiszen a romokban heverő Budapestben alig lehetett élelemhez jutni (Horváth, 2009).

(9) 1951-ben „a VKM keretében iskolai testnevelés és a tanulóifjúság sportjának szervezésére Testnevelési és Sport Osztályt alakítanak”. Ebben az évben vezetik be „az MHK tömegtestnevelési rendszerével összehangolt általános és középiskolai testnevelési tantervet” (Kun, 1982, 559–560. o.).

(10) Az MDP nem volt elégedett az eredménnyel, mert reakciónak tekintette a két csapatot és szurkolóikat. 1951 januárjában – egy SZOT-határozat révén – új szakszervezeti sportegyesületeket alakított ki. Ennek alapján az MTK-Textilesből Vörös Lobogó, az FTC-ÉDOSZ-ból Kinizsi lett (Horváth, 2003, 24. o.).

(11) „A »néphadsereg« fennhatósága alá kerülő együttes pusztá elnevezése is fölér egy politikai programmal. Az általa hivatalosan kínált identifikációs elemek a korszakban egyébként szigorúan lefojtott nemzeti érzelmi-érzületi hurok szinte észrevétlen pengetésére készítetnek. Nevének negyvennyolcas reminiscenciái jelentős mértékben hozzájárulnak a népi demokratikus haderő által képviselt új típusú militarizmus elfogadhatóvá tételéhez.” (Hadas és Karády, 1995)

(12) A Honvéd játékosa Grosics, Lóránt, Bozsik, Budai II., Kocsis, Budai I., Puskás és Czibor, az MTK-ban játszik Lantos, Zakariás és Hidegkúti.

(13) Az írás *A kultúra, a tudomány és a nemzet helyzete a Kárpát-medencében* címmel 2009. május 8-án a Gizella Napok keretében a Pannon Egyetemen megtartott magyarságtudományi konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

Irodalom

Almási Tamás (2009): *Puskás Hungary* (film). Filmplusz Filmgyártó Kft., Budapest.

Antal Zoltán, Sass Tibor és László István (1972): *A magyar sport kézikönyve*. Sport Kiadó, Budapest.

Bakcsi Botond (2007): Foci és irodalom, avagy játékos közvetítések. *Korunk*, 2. sz.

Bourdieu, P. (2002): Javaslat a sportszociológia programjára. *Korall*, 7–8. sz.

Fodor Péter (2007): Vagy szó, vagy labda. Futball, metafikció és nyelvjáték Esterházy Péter írásművészetében. *Alföld*, július.

Gadamer, H.-G. (1984): *Igazság és módszer*. Gondolat, Budapest.

Gyáni Gábor és Kövér György (2006): *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris, Budapest.

Hadas Miklós és Karády Viktor (1995): Futball és társadalmi identitás. *Replika*, 17–18. sz. 89–121.

Horváth Márk (2009): *Egy évtized a Szentlőrinci Atlétikai Club évszázados történetéből*. OTDK dolgozat.

Horváth Zsolt (2003): Kinizsi, Bástyá, Vörös Lobogó. *História*, 8–9. sz. 21–25.

Kun László (1982, szerk.): *A magyar testnevelés és sport története*. Második, javított, bővített kiadás. Budapest.

Negyedi András és Hegedüs István (1988): *Sportnaplóm a 80 éves SZAC öregfiúkról*. Kézirat.

Népsport, 1945. április 24. – 1954. december.

Pongrácz György (1992): *A Bamba. Minden idők legnagyobb gólkirályáról. Deák Ferenc életregénye*. SZAC, Budapest.

Romsics Ignác (2005): *Magyarország története a XX. században*. Osiris, Budapest.

Szabó Jenő (1999): *Egy évszázad postás mezben. A Budapesti Posta- és Táviratízügyviselők Sportegyesülete és jogutódai története (1899–1999)*. Postás-Matáv SE, Budapest.

Horváth H. Attila

Pannon Egyetem, MFTK,
Neveléstudományi Intézet

A gyermeki perspektíva és beszédmód a gyermekirodalom oktatásában

Mind az irodalomtudomány, mind az oktatásmódszertan sokféle meghatározását veti fel a gyermekirodalom jelenségének, mi több, rendre tanrendi diszciplínaként jegyzik tanítóképző karok, ahol gyermekirodalmat tanítanak és tanulnak. Ennek ellenére igencsak vitathatóak nemcsak fogalmi attribútumai, de létezésének formái és kvalitásai is. Rendszerint a gyermeki perspektíva és beszédmód, olykor a gyermekhős központi szerepe képezi a legfőbb kategorizációs szempontot, amit viszont alakulás- és keletkezéstörténeti folyamatok, mozzanatok cáfolnak meg: például Daniel Defoe Robinsonja és Gárdonyi Géza Egri csillagokja sem a gyermekirodalmi narratíva keretein belül jött létre.

Fontos kérdése irodalomoktatásunknak, hogy milyen szempontok szerint történjen a szövegválogatás, s hogy mely módszerrel értelmezhető, közelíthető meg a szöveganyag. A hagyományos oktatási modellek a történeti szempontot, az életrajzoktatást, míg az új elvek a szövegértelmezést helyezik előtérbe. Kifejezetten neuralgikus tanrendi pont, hogy milyen szövegek kerüljenek be a tankönyvekbe és a szöveggyűjteményekbe. Lehet-e, kell-e különbséget tenni felnőtt- és gyermekirodalom között?

A dolgozat nem titkoltan polemikus jellegű. Vitába szeretne szállni a gyermekirodalomról és oktatásáról szóló idejétmúlt és felületes elképzelésekkel, megpróbálja a gyermekirodalmi narratíván kívül utalni azokat a gyermekköltészeti és epikai szövegeket, amelyek a gyermeki látás és beszédmód felületes imitációjára épülnek, egyfajta felső, a gyermeki tudást és képzeletet lebecsülő szemléletmód termékei, az oktatásból pedig ki szeretné utasítani az iskoláskorú gyermek befogadói készségét alábecsülő megközelítésmódot: a „nem gyerekeknek való”-, illetve „a gyerekek ezt nem értik” álláspontot.

A gyermekirodalom létformájáról szóló évtizedes és máig ható vitában – elmélyült kutatások hiányában – lehetetlen véleményt alkotni; legfeljebb meggyőződésünk szellemében foglалhatunk állást a gyermekirodalom önálló létezését feltételezők vagy tagadók tábora mellett – ugyanakkor mindkét álláspont bizonyos szempontjaival folytathatunk elvi polémiát.